

*Ik heb mij aan de veiligheid
verkocht en buig mij uit het raam.
Paarden en hanen slapen, water
knipoogt naar de maan en ik betaal
en ik betaal.*

Beide blikrichtingen van Enquists poëzie vinden we terug in de regel over de duisternis. In sommige gedichten valt zij buiten haar blikveld. Hier valt de duisternis erbinnen. Prompt krijgt, wetend van de volle rivier, de knipoog van het water naar de maan een onheilspellend karakter. Nog tussen de oevers, maar of de dijken het zullen houden? Die dreiging infecteert het volle leven tussen de muren. Hoewel met een punt afgesloten suggereert de herhaling van het „ik betaal” zowel de eindeloosheid als de vergeefsheid van de betaling.

In gedichten als dit opent Enquist het zicht op een geheim.

Hans Groenewegen

ANNA ENQUIST, *Klaarlichte dag*, De Arbeiderspers, Amsterdam, 1996, 61 p.

„Aan moeders komt geen einde”

In 1987 meldde haar uitgever In de Knipscheer dat Astrid Roemer bezig was aan een roman met de titel *Op scherven lopen*. Nu is er dan eindelijk een nieuwe roman, maar die heet *Gewaagd leven*. Het zou aardig zijn als we wisten of het om een en hetzelfde boek gaat: de titels zijn toch enigszins verwant. De uitgeverij is in ieder geval een andere, de Arbeiderspers.

Er ligt nog meer in de winkel. Roemers drie vorige romans (*Nergens ergens*, *Over de gekte van een vrouw* en *Een naam voor de liefde*) zijn nu in één band als Ooievaar-pocket beschikbaar, onder de titel *Maar ik blijf*. Zo'n situatie moet prettig zijn voor een auteur: de enthousiaste lezer die via *Gewaagd leven* met haar werk kennismaat, kan zonder veel moeite de rest leren kennen.

Van die oude romans vind ik *Nergens ergens* (1983) nog steeds het aardigst. Hoofdfiguur is de creoolse Surinamer Benito die naar Nederland vlucht. Zijn baan als bediende bij een postkantoor hangt hem de keel uit, zijn vriendin heeft hem laten vallen voor een Algerijnse diplomaat en het politieke klimaat onder de militairen van Bouterse bevalt hem al helemaal niet. In Nederland aangekomen weet hij niet precies wat hij wil. Studeren kan niet, want

hem ontbreekt de vereiste vooropleiding, maar via familierelaties krijgt hij een baantje als welzijnswerker. Door de klappen die hij in de confrontatie met het paradijs van Oranje moest incasseren, is hij echter onverschillig geworden: hij belandt aan de zelfkant en treedt in de voetsporen van zijn criminele halfbroer.

Ingewikkelder is de confrontatie met de wereld in *Over de gekte van een vrouw* (1982): hoofdfiguur Noenka moet de strijd voor de eigen identiteit als vrouw, zwarte en homoseksueel combineren. Haar verhaal is een mengeling van gevoelens, dromen en fantasieën en Roemer geeft het vorm door een veelheid van stijlen te hanteren en haar relaas fragmentarisch op te bouwen. Bovendien is er een fraaie metafoor - heel belangrijk in het oeuvre van Roemer - met de slang en de orchidee als symbolen voor de rol van de man, respectievelijk de vrouw.

Noenka gaat een onhandig huwelijk aan, waarvan ze onmiddellijk spijt heeft, maar de echtgenoot laat haar niet met rust, nadat ze hem heeft verlaten. De christelijke school waar ze werkt als onderwijzeres accepteert vervolgens haar levenswijze niet, zodat ze van Paramaribo naar het grensplaatsje Nickerie moet verhuizen. Haar minnaar pleegt zelfmoord als hij hoort dat zij haar zwangerschap heeft onderbroken. Noenka redt het uiteindelijk wel: ze kiest voor het beroep van orchideeënweekster en voor de liefde van het zelfde geslacht.

De exuberante stijl, een sensueel proza dat geregeld aan poëzie doet denken, uit deze roman, gebruikt Roemer nog meer in *Levenslang gedicht* (1987, later herdrukt als *Een naam voor de liefde*). Deze keer ontbreekt zelfs een chronologische opbouw en krijgt de roman door herhalingen en variaties een bijna muzikale structuur. In deze serie van gevoelstoestanden presenteert Roemer een kaleidoscoop van herinneringsbeelden. De jeugd in Suriname, met de moeder en andere familieleden, de vriendjes en vriendinnetjes, puberteit en eerste relaties, een verhouding met een oudere, welgestelde man, huwelijk en verblijf in Nederland, verwijdering en latere verhoudingen met vrouwen.

Macho

Bij de verschijning van *Gewaagd leven*, liet een aantal critici zich door de uitgever op het

verkeerde been zetten. Misschien speelde de titel een rol, die aan Mussolini's motto „vivere pericolosamente” doet denken, maar in ieder geval werd het fraai uitgevoerde boek voorzien van een bandje met de mededeling dat het zou gaan om „de eerste grote Surinaamse roman die niets en niemand spaart”. Dat leek me onwaarschijnlijk, want dan zou Roemers stijl ingrijpend moeten zijn gewijzigd. Van een door en door *littéraire* auteur als Roemer verwacht je bovendien geen halfjournalistieke sleutelromans over de politieke situatie in Suriname, noch over het oude geweld, noch over de nieuwe corruptie. Haar maatschappijkritiek geeft ze veeleer op een metaforische wijze gestalte. Zo ook in de manier waarop ze de tegenstellingen tussen de verschillende etnische groepen in Suriname behandelt.

Zo'n boek als waarop de uitgever doelt, is *Gewaagd leven* dan ook gelukkig niet geworden. Wat dan wel? Het bijzondere van de roman is dat het ogenschijnlijk het verhaal is van Onno, een jonge creool, en de relatie tot zijn vader en zijn broer Hagith. Hij vereert zijn broer en hij haat zijn vader. Als gevolg daarvan verlaat hij het huis van zijn vader en gaat hij bij zijn grootmoeder wonen. Onno is een typische *Einzelgänger*; zo spreekt hij een tijd geen woord, ook om te weten te komen wat voor geestestoestand dat zwijgen veroorzaakt.

Waarom haat hij zijn vader? Deze M.M. (de symboliek van de initialen) is een macho predikant die zijn vrouw mishandelt, zich niet bekommert om zijn kinderen en een (islamitische) minnares heeft. Ter compensatie belooft hij zijn gezin met buitenlandse reizen. Bovenal collaboreert hij met het militaire regiem. Er duiken opeens militairen en andere politici in dure kleren en dikke auto's in zijn huis op. „Hun uiteenzettingen roken naar Old Spice en hun beloften waren even veelbelovend als een Chinese bami speciaal” vat Roemer het fraai samen.

Als beloning voor zijn collaboratie kan de vader zijn droomwens vervullen: een nieuw

Astrid Roemer (°1947) - Foto Willy Dee.

huis op eigen grond. Zoals we weten zijn de markt en de overheid echter voor de gewone man nergens zo harteloos als in een corrupt derdewereldland en Roemer beschrijft dan ook hoe die kleine rijke klik zich in een bankroete samenleving beweegt. Onno wil het land van zijn vader verlaten om in Nederland te studeren en uiteindelijk astronaut worden. Zijn moeder en zijn broer kiezen uiteindelijk voor de vader, in het nieuwe huis.

Wachtkamer

De kracht van Roemers verhaal is dat niet helemaal duidelijk wordt, waarom de moeder en de broer naar de vader terugkeren. Opportunisme, jawel, maar er is ook een geheimzinnige kant aan de persoonlijkheid van M.M. Zijn betrokkenheid met de bosnegercultuur in de binnenlanden, bijvoorbeeld; het feit dat hij zijn kinderen niet heeft laten dopen en het is zelfs de vraag of de predikant zelf gelooft.

Net als zijn vader heeft ook de door Onno zo beminde broer een andere kant. Hagith lijkt sterk op de broer van de hoofdpersoon uit *Nergens ergens*: een haantje dat het gemakkelijk en lucratieve bestaan van de criminaliteit niet versmaadt en zijn libido richt op een blanke vrouw. Onno heeft daar moeite mee - zelf is hij absoluut geen macho en hij wil studeren.

M.M., Onno en Hagith zijn dan ook niet alleen maar individuen, ze staan ook voor verschillende aspecten van de Surinaamse samenleving in al haar contradicties. Onno is een metafoor voor de jongere die niet weet wat hij

met zijn land aanmoet. Het blijft dan ook aan het slot onduidelijk of Onno naar Nederland zal vertrekken. Aan het eind van de roman blijkt dat *Gewaagd leven* een terugblik is op Onno's leven, nadat hij een auto-ongeluk heeft veroorzaakt, waardoor zijn broer op het politiebureau is beland.

De onzekerheid over de afloop van deze gebeurtenissen, die „wachtkamersituatie”, is symbolisch voor de hele roman. Vanuit die wachtkamer wordt niet alleen door de verteller teruggeblikt op het leven van Onno, maar ook door hemzelf. Elk hoofdstuk wordt namelijk afgesloten met korte stukjes die soms „Gesprek”, soms „Berichten” heten. De eerste categorie zijn monologen, eenzijdige gesprekken dus, die Onno tegen zijn afwezige broer Hagith afsteekt. In de tweede categorie komen ook letterlijk berichten voor over bijvoorbeeld de toestand in Suriname.

De metaforische manier waarop Roemer het huidige Suriname beschrijft, is heel wat minder onschuldig dan Nederlandse critici - die op felle aanklachten of satirische aanvallen hadden gerekend - haar verwijten,

Het machisme als bron van veel kwaad wordt door Roemer overtuigend gepresenteerd en klinkt heel wat zinniger dan de benadering van Nederlandse welzijnswerkers die menen dat vechtsporten en inspannende trainingen de allochtone jongeren van de straat houden en uiteindelijk op het recht pad van de aanpassing zullen brengen. En zeker deugt *Gewaagd leven* meer dan boeken waarin auteurs in de Caribische macho de oerkracht van de noble wilde plegen te ontdekken.

Toch heb ik bezwaren tegen Roemers nieuwe roman. Wat mij vroeger in haar werk gaandeweg meer ging tegenstaan, was de mystieke manier waarop zij familiebanden - vooral die met de moeder - beschreef. Een soms bijna hysterische variant van de *écriture féminine*. Misschien werd mijn irritatie hierin nog meer in esthetisch, dan in ideologische opzicht door Roemer gewekt. Ik heb geen enkel bezwaar tegen een romanwereld waarin mannen louter als gewelddadige en gevoelsarme macho's optreden, maar de ontkenning dat het ook vrouwen zijn die hen zo maken, de moeders, de zusters, de echtgenotes, de vriendinnen, maakt zo'n wereld voor mij oninteressant.

Die benadering kenmerkt ook *Gewaagd leven* nog teveel. „Aan moeders komt geen ein-

de”, troost Onno's moeder hem en dat is niet de enige passage waarin de familiebanden worden verheven tot mystieke hoogten, zie de manier waarop Onno's visie op zijn broer en zijn zusje wordt weergegeven. Maar voor mij blijft in de postmoderne literatuur het matriarchaat als spiegel van het patriarchaat een weinig boeiend gegeven. Zeker als een roman de simpele suggestie bevat dat het vrouwelijke deel van de wereld het allemaal veel beter zou doen. Iemand met het vermogen tot zulke lucide metaforen als waarover Astrid Roemer beschikt, zou bij uitstek in staat kunnen zijn om dit soort schematische stellingnames te doorbreken.

August Hans den Boef

ASTRID H. ROEMER, *Gewaagd leven*, De Arbeiderspers, Amsterdam, 1996, 239 p.

ASTRID ROEMER, *Maar ik blijf (Nergens ergens, Over de gekte van een vrouw en Een naam voor de liefde)*, Bert Bakker, Ooievaar Pocket, Amsterdam, 1996, 763 p.

De tragedie van een falende hemelbestormer

Jan Fontijn is niet de eerste biografie van Frederik van Eeden - H. Padberg, Gerrit Kalff, H.W. van Tricht en Albert Verwey gingen hem voor - maar zeer waarschijnlijk wel de laatste. Want wie zou de ambitie koesteren het onderzoek van Fontijn, dat tien jaar duurde en resulteerde in twee prachtige boekwerken van samen ruim twaalfhonderd pagina's, over te doen?

Het kan niet anders, of Fontijn moet zich maanden hebben opgesloten in de Amsterdamse universiteitsbibliotheek, waar in 1936 het omvangrijke Van Eedenarchief is ondergebracht. Duizenden brieven las hij er, en cahiers waarin Van Eeden zijn dromen vastlegde, dagboeken, autobiografische artikelen, schoolopstellen, collegenotities, verslagen van spiritistische seances, kladhandschriften van toneelstukken, gedichten en allerhande katebel-len. Een heuse rijstebrijberg om zich doorheen te eten - en er vervolgens buikpijn van te krijgen. Want zelden kon een biografie over zoveel materiaal beschikken als Jan Fontijn, en zelden deed zich derhalve het probleem voor waarvoor hij zich geplaatst zag: hoe een biografie van rijstebrij te maken, een proefschrift nog wel, zonder droge, ellenlange opsommingen van levensfeiten, en zonder een notenapparaat-met-een-waterhoofd?

Alleen een goede biografie weet zo'n klus te